

Kulturalisering og symbolsk mening i barnevernsarbeid¹

Marianne Rugkåsa, Ketil Eide og Signe Ylvisaker

Culturalization and Symbolic Meanings in Child Protection Work

The empirical point of departure for this article draws on 160 cases of actual practice with ethnic minorities provided by child protection workers enrolled in the post-graduate course – A Minority Perspective on Child Welfare. This course is part of a programme launched by the Norwegian government aimed at developing knowledge-based child protection practice. The article discusses the ways in which child protection workers misapply culture in working with children and parents from ethnic minorities. Central to this discussion is the blanket term “culturalizing” to describe how certain situations, problems and issues related to difference are interpreted as culturally-rooted phenomena rather than as problem constellations created by or influenced by individual, social and political factors.

Marianne Rugkåsa
Førsteamanuensis
Institutt for sosialfag,
Høgskolen i Oslo og Akershus
E-post: marianne.rugkasa@hioa.no

Ketil Eide
Førsteamanuensis
Institutt for sosialfag,
Høgskolen i Telemark
E-post: ketil.eide@hit.no

Signe Ylvisaker
Høgskolelektor
Institutt for sosialfag,
Høgskolen i Oslo og Akershus
E-post: signe.ylvisaker@hioa.no

I artikkelen drøftes hvordan barnevernsarbeidere bruker kulturelle forklaringer for å forstå minoritetsetniske barn og foreldres situasjon. Dette definerer vi som kulturalisering, en prosess der gitte situasjoner, problemer eller annerledeshet fortolkes, og påvirker handling på grunnlag av generaliserte kulturelle fortolkninger framfor komplekse individuelle, sosiale eller politiske forhold. I artikkelen pekes det i tillegg til dette også på hvordan kulturalisering vil kunne tilsløre sosiale problemer og usynliggjøre hvordan strukturelle og institusjonelle mekanismer kan føre til annengjøring og diskriminering. Artikkelens empiriske utgangspunkt er kasus, beskrevet av barnevernsarbeidere som var deltakere i videreutdanningen Barnevern i et minoritetsperspektiv, gjennomført første gang i 2008 ved fire høskoler i Norge, som et ledd i Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementets satsing på et mer kunnskapsbasert barnevern.

Innledning

I Norge har barnevernets oppmerksomhet i arbeid med minoritetsetniske familier i sterk grad vært rettet mot kulturforskjeller, og da først og fremst mot «de andres» kultur. Sosiale problemer har ofte blitt forklart på bakgrunn av kulturelle og individuelle forhold, mens aspekter som makt, økonomi eller klasse i liten grad har blitt trukket inn (Kriz og Skivenes 2010, 2012;

Tidskrift for velferdsforskning, vol. 18, nr. 2, 2015, side 2–15.
© 2015 Fagbokforlaget

Paulsen, Thorshaug og Berg 2014; Østby 2008). Kulturalisering, annengjøring og rasialisering er prosesser hvor grupper og deres praksis identifiseres med referanse til synlige fysiske eller kulturelle karakteristikk (Johnson, Bouttorff, Browne, Grewal, Hilson og Clarke 2004). Dette er overlappende prosesser som understreker asymmetriske maktrelasjoner som bidrar til å reproducere og forsterke dominante og dominerende posisjoner. En reduksjonistisk forståelse og tilnærming til sosial praksis og sosiale problemer kan gjøre at en ikke ser eller undersøker godt nok hva som utløser, eller hva som kan bidra til å løse konkrete problemer. Det vil dessuten kunne tilsløre sosiale problemer slik at vi ikke ser strukturer som medfører forskjellsbehandling og diskriminering (Johnson mfl. 2004; Julkunen og Rauhala 2013; Ålund 2004). Sosialt arbeid som profesjonell praksis har, og har hatt som en viktig oppgave å bekjempe marginalisering, stigma og diskriminering (Johnson mfl. 2004; Julkunen og Rauhala 2013). Det vil derfor være nødvendig å bevisstgjøre seg hvordan en forstår og arbeider med å løse sosiale problemer.

I denne artikkelen vil vi med utgangspunkt i empiriske kasus fra barnevernsfaglig praksis diskutere hva som stimulerer reduksjonistiske kulturforklaringer og hva slags konsekvenser de kan få på et handlingsplan. Vi definerer dette som *kulturalisering*; en prosess der gitte situasjoner eller problemer fortolkes, forklares og behandles på grunnlag av generalisert forståelse av kultur (Hamburger 2001; Ålund 1994). Til forskjell fra en systematisk kulturanalyse, hvor en situasjon eller et fenomen forstås ved å analysere hvordan ulike faktorer samvirker og slik viser kompleksitet, er kulturalisering en endimensjonal, reduksjonistisk tilnærming. Kulturelle aspekter tillegges en overdreven mening på bekostning av andre aspekter. Kulturalisering er i liten grad en bevisst prosess, men snarere en konsekvens av fokus på kulturforskjeller og hvilken mening og betydning disse tillegges.

En for mange gjenkjennelig situasjon, som innledningsvis kan illustrere hvordan situasjoner

kan forstås forskjellig avhengig av kulturell bakgrunn, er foreldres bekymring for og kontroll av tenåringer. I større eller mindre utstrekning har foreldre flest bekymringer for sine barn og deres fremtid, for eksempel dersom de ikke vet hvor barna oppholder seg, hva de gjør og hvem de er sammen med, eller for at de skal involveres i rus og kriminalitet. I mange familier kan det oppstå uenighet eller konflikt dersom foreldre forsøker å kontrollere og sette grenser for ungdommene. Hvordan denne typen uenigheter eller konflikter forstås kan imidlertid ofte være forskjellig avhengig av om det er en majoritets- eller minoritetsetnisk familie. I majoritetsfamilier betegnes gjerne slike konflikter som tenårings- eller generasjonskonflikter. Når det gjelder minoritetsfamilier blir imidlertid denne typen konflikter ofte omtalt som en *kulturkonflikt*, og henspiller på mer enn kulturforskjeller på tvers av generasjoner (Rugkåsa og Dagestad 1998). De blir ofte forstått som en konflikt mellom «foreldrenes minoritetskultur» og «norsk kultur», og blir gjennom dette definert som noe essensielt annet. På bakgrunn av dette blir minoritetsungdommer ofte karakterisert som å befinne seg «mellom to kulturer», en posisjon som beskrives som dikotom og motsetningsfylt (Keskinen 2011; Salole 2013). Å definere en tenåringskonflikt som en kulturkonflikt kan gjøre at en blir mest opptatt av kulturelle forhold, som ære og skam, autoritære oppdragelsesformer, eller potensielt arrangert ekteskap og mindre opptatt av ungdommens selvstendigjøring, opposisjon mot foreldregenerasjonen og orientering mot venner og sosiale nettverk. Et slikt perspektiv kan gjøre at en ikke undersøker forhold en vanligvis ville ha undersøkt dersom ungdom uteblir fra hjemmet eller oppsøker miljøer som kan ha uheldig innflytelse. En slik problemforståelse er et eksempel på kulturalisering, der forhold som ikke bare har sammenheng med kultur, forklares kulturelt.

Vårt empiriske utgangspunkt i denne artikkelen er, som nevnt, analyse av kasus skrevet av barnevernsarbeidere. Her finner vi blant annet at barnevernsarbeidere mange ganger beskriver og

fortolker konkrete situasjoner med utgangspunkt i kulturelle aspekter relatert til minoritetsgrupper. En ambisjon i artikkelen er å beskrive hvordan en kulturalisering kan føre til en annengjørende praksis. Artikkelen er en av flere artikler, skrevet med utgangspunkt i forskningsprosjektet *Barnevern i et minoritetsperspektiv*. I tre andre artikler diskuteres omsorgsutøvelse overfor barn med minoritetsbakgrunn (Eide, Rugkåsa og Ylvisaker, til vurdering), identitetsskapende prosesser i barnevernet; om hvordan barnevernsarbeidere gjennom beskrivelse av praksis definerer minoritetsklienter (Ylvisaker, Eide og Rugkåsa, i revisjon) og mer overordnet hvordan konkrete barnevernfaglige praksiserfaringer kan bidra til utvikling av praksis (Rugkåsa, Eide og Rugkåsa 2015, til trykk).

Metode og data

Det empiriske materialet som er utgangspunkt for vår diskusjon er kasus skrevet av barnevernsarbeidere som fulgte videreutdanningen *Barnevern i et minoritetsperspektiv* i 2008 og 2009.² I denne perioden ble det ved fire høyskoler samlet inn 160 anonymiserte kasus som omhandler barnevernets arbeid med minoritetsetniske familier, barn og ungdommer. Barnevernsarbeiderne arbeidet under studiet med kasusene i seminargrupper. Kasusene ble skrevet på bakgrunn av en gitt oppgavetekst, noe som ga visse føringer.³ Oppgaven var først å konstruere et kasus for deretter å drøfte dette ved hjelp av pensumteori. I vår analyse er det selve kasuset og den problematikk dette reiser vi har tatt utgangspunkt i og ikke den påfølgende drøftingen. Det var stor variasjon mellom hvorvidt kasusene var deskriptive og la vekt på faktiske forhold, eller om de var fortolkende og normative i sine beskrivelser. Kasusene representerer barnevernfaglig arbeid på lokalt, regionalt og statlig nivå. Sakene er ofte kompliserte og sammensatt av mange problemstillinger som påvirker hverandre. Det er gitt skriftlig samtykke til at kasusene kan benyttes i forskning.

En første systematisk gjennomgang av materialet viste hvilke problemområder som rapporteres som særlig utfordrende i arbeidet med minoritetsetniske familier. I all hovedsak handler kasusene om barn og familier som er flyktninger eller asylsøkere. Men også innvandrere, urbefolkning og nasjonale minoriteter er representert. Det er særlig fire hovedområder som peker seg ut: vold i nære relasjoner, atferdsproblemer, mottaks-/bosettingsarbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere og såkalte «integreringsspørsmål». I de konkrete kasusene omfatter dette siste ofte barneoppdragelse, synet på barn, kjønn, traumatisering og psykisk helse, identitet og tilhørighet i det norske samfunnet, religion og kommunikasjon mellom barnevernet og minoritetsfamilier.

Etter denne systematiske gjennomgangen og kategoriseringen leste vi kasusene på nytt. Denne gangen var hensikten å identifisere kasus som beskrev de ulike temaene mest utfyllende og som ga gode beskrivelser av sakene. Vi ble etter endt gjennomgang sittende igjen med 34 kasus som vi analyserte inngående. Først ble disse systematisert i tre kategorier, med noe overlappende problematikk: Saker som omhandler omsorgsutøvelse eller oppfølging av barn i institusjon eller i barnevernet, saker der det er bekymring for et barn eller ungdom og saker der det er bekymring for foreldrenes omsorgskompetanse. I hver av de tre kategoriene tydeliggjøres hvordan barnevernsarbeidere forstår og samhandler med minoritetsfamilier. Deretter identifiserte vi tre hovedtema som var særlig framtrødende, disse er omsorgsutøvelse, kulturalisering og identitetsbærende prosesser i barnevernet. Temaene ble utgangspunkt for ulike artikler (jf. innledningen). (For en mer detaljert beskrivelse av analyseprosessen, se Eide, Rugkåsa og Ylvisaker, til vurdering).

I mange av kasusene i kategorien der det er bekymring for et barn eller ungdom, som er utgangspunktet for denne artikkelen, var det først og fremst barnas situasjon eller atferd og ikke foreldrenes omsorg eller handlinger som var

bakgrunnen for barnevernets kontakt med familien. Forhold mellom foreldre og barn, slik de beskrives i kasesene, kjennetegnes ofte av liten kommunikasjon og det var gjerne ulike fortellinger om, og forklaringer på hva problemene besto i. I flere kase så vi hvordan barnevernsarbeiderne var opptatt av hvordan minoritetsfamiliens kulturelle verdier og praksiser kunne være utløsende for, eller forsterke barnas problemer og at dette i flere kase ble særlig vektlagt i samhandling med barn og foreldre. I denne artikkelen har vi valgt ut tre kase som beskriver dette, som et utgangspunkt for å belyse kulturalisering.

Kulturalisering av barnevernfaglige problemstillinger

Noen fenomener eller uttrykk kan mer umiddelbart føre til kulturalisering enn andre. Ofte kan disse være synlige, som klesdrakt, for eksempel hijab, eller alkohol og svinekjøtt. Synlige fenomener kan i større grad gjøre at noe nærmest automatisk og ubevisst tillegges et gitt meningsinnhold og bidrar til å definere og kategorisere. Slik handler det mer om hva fenomenet representerer enn om selve fenomenet. Samtidig som kulturalisering er reduksjonistisk bidrar den til å gi et konkret fenomen en utvidet betydning, i den forstand at det handler om mer omfattende sosiale kontekster (Kronenfeld 1996).

I det følgende vil vi, med utgangspunkt i kase der barnevernsarbeidere beskriver situasjoner der foreldre og barn som har ulik holdning blant annet til hvorvidt barn skal spise svinekjøtt eller ikke når de er under barnevernets omsorg, diskutere hvordan barnevernsarbeiderne fortolket og handlet i situasjonene. Kasesene illustrerer på en spesielt tydelig måte hvordan en gjennom å la en kulturell fortolkning av et fenomen bli førende i praksis, gjør at en kan ta lite hensyn til hvordan sosiale, kulturelle og strukturelle forhold samvirker og danner en omfattende kompleksitet. Svin er i mange sammenhenger et svært ladet religiøst og kulturelt symbol og er eksempel på et fenomen som representerer et større meningsunivers hvor det kan bidra til å identifisere og kategori-

sere identitet og handlingsalternativer. Å analysere slike fenomener vil derfor bidra til å belyse hvordan en generalisert forståelse av et fenomen kan påvirke handling.

Det innledende kaset er mest utførlig gjengitt og er etter vår vurdering spesielt godt egnet til å belyse artikkelens problemstilling. Her synliggjøres og diskuteres blant annet ulike holdninger til svinekjøtt og betydninger det tillegges i en konkret situasjon. Fra det neste kaset har vi valgt ut deler som bidrar til å utdype og nansere mekanismer vi har identifisert i det første, for slik bedre å synliggjøre hva som skjer i en kulturaliseringsprosess. På bakgrunn av analyse av kasesene drøfter vi hvordan kulturalisering kan oppstå i situasjoner hvor barnevernsarbeidere arbeider med minoritetsetniske familier og mulige konsekvenser dette kan gi. I drøftingen trekker vi inn et tredje kase som på en annen, og utfyllende måte illustrerer konsekvenser av kulturalisering når det legges avgjørende vekt på én faktor som fortolkes kulturelt. Kasesene inneholder i tillegg til kulturalisering også annen problematikk som vi ikke diskuterer i denne artikkelen, og som vi derfor delvis har utelatt i gjengivelsen.

I det første kaset beskriver barnevernsarbeideren gutten, som her kalles Ali, og hans situasjon som følger:

Ali, en gutt på 13 år, bodde i ett år på en barneverninstitusjon. Ali ble født i Somalia og kom til Norge sammen med sin mor da han var seks år gammel. Han hadde bodd to år i en fosterfamilie før han ble plassert på institusjonen. Moren bor i samme by som institusjonen ligger og er i deltidsjobb. Faren bor i Øst-Afrika, ifølge moren og er ute av deres liv. Ali går på skolen, spiller aktivt fotball og liker å spille dataspill. Han snakker flytende norsk og er tilsynelatende lik andre norske ungdommer. Ali har imidlertid få venner og medisineres for ADHD.

Ali sier at han vil være som andre ungdommer. Han vil spise svinekjøtt han også, noe moren er tydelig på at han ikke skal. Ali

har vanskelig for å sette grenser for seg sjøl og har en tendens til å havne i trøbbel i forhold til institusjonens og morens forventninger. Moren er opptatt av at Ali ikke kan spise svinekjøtt og ikke må være ute på kveldene. Institusjonen og barneverntjenesten har valgt å legge vekt på samarbeid med moren i arbeidet rundt Ali. Dette innebærer blant annet, at han overnatter hos moren en gang i måneden og at moren inviteres og kommer på besøk til institusjonen. Ali får heller ikke spise svinekjøtt av personalet på institusjonen

Moren oppleves av personalet som negativ til institusjonen, barneverntjenesten, Norge som nasjon og til arbeidet rundt Ali i sin helhet. Hun sier at Ali ville ha hatt det bedre hos sine slektninger i Somalia. Hun synes det er leit at Ali snakker flytende norsk og dårlig somalisk. Moren hevder at Ali spiser svinekjøtt på institusjonen. Personalet opplever direkte trusler fra moren. Situasjonen topper seg en kveld Ali har vært ute sammen med noen norske ungdommer og drukket seg full på alkohol. Da moren informeres om dette kommer hun til institusjonen og oppfører seg truende mot den ansatte som er på jobb. Saken blir politianmeldt. Moren får forbud mot å treffe sønnen og mot å ha kontakt med institusjonen for en lengre periode.

Problemstillinger og tematikk som synliggjøres i dette kasuset mener jeg dreier seg mye om identitet og utfordringer i forholdet mellom minoritet og majoritet. Det kan tyde på at Ali identifiserer seg mer i retning mot «det norske» enn mot en somalisk identitet. Mens moren er opptatt av at gutten hennes skal få en mer somalisk oppdragelse (...). Det kan se ut som om Ali underkommuniserer sin somaliske identitet overfor den etniske majoriteten. Ali har lært seg å snakke flytende norsk og forsøker samtidig å skjule andre synlige markører på somalisk etnisitet, som for eksempel det ikke å spise svinekjøtt. Moren kan derimot virke som mer opptatt av at Ali ikke skal bli «for norsk», og at han skal tilstre-

be seg en somalisk identitet. Moren definerer hva det vil si å være somalisk ut fra lojalitet til muslimske/somaliske normer for oppførsel. Som for eksempel ikke å drikke alkohol, ikke spise svinekjøtt og ikke være ute om kvelden. I tillegg har moren en viktig målsetting for gutten sin i å ivareta det somaliske språket.

I dette kasuset tillegger barnevernsarbeideren svinekjøttet mening, og slik det her fortolkes kulturelt, får det praktiske konsekvenser for handling. Dette gjør at vi velger å fokusere på svinekjøttet i vår analyse av kasuset. Barnevernsarbeideren setter guttens ønske om å spise svinekjøtt og morens krav om at gutten ikke skal det inn i en kulturell identitetskontekst. Ali vil bli norsk, mens moren vil at han skal være somalisk. I kasuset blir det å spise/ikke spise svinekjøtt, som et av flere momenter, fortolket som en konflikt mellom norske og somaliske verdier og levemåte. Morens handlinger tolkes som en måte å ta avstand fra norsk kultur og et forsøk på å beskytte gutten. Morens omsorg og bekymring for sønnen, og frustrasjon over den situasjonen de er i, er lite eksplisitt beskrevet i kasuset. På tilsvarende måte beskrives Ali som en gutt som vil være som andre ungdommer og «bli norsk». Han beskrives i liten grad som en gutt med flyktningebakgrunn og med diagnosen ADHD, atferdsvansker og som bosatt i en barnevernsinstitusjon.

Også i et annet kasus diskuterer en barnevernsarbeider hvorvidt det skal tas hensyn til ønsket fra en ti år gammel jente om å spise svinekjøtt når moren hennes sier at hun ikke skal gjøre det (for en grundig presentasjon og helhetlig analyse av kasuset se Eide, Rugkåsa og Ylvisaker, til vurdering). I dette utdraget fra kasuset understreker barnevernsarbeideren momenter som vi også ser i det første kasuset, og tilfører noen nye:

Et annet problem er at jenta ønsker å spise svinekjøtt, noe mor har uttrykt at hun ikke vil at jenta skal gjøre. Det vi ser er at det kan være problematisk for foreldrene å samarbeide med barnevernet/institusjonen når de vet

at barna ikke lever slik de ønsker det. I vårt kasus har mor ikke lenger foreldreansvar for jenta, heller ikke noen rett til samvær med jenta. Skal vi da ta hensyn til morens ønsker eller skal vi ta hensyn til jentas ønsker? På en side er det greit at jenta selv ønsker å leve som en norsk jente, men er hun gammel nok til å ta denne avgjørelsen selv og å skjønne konsekvensene av den? Det er riktig og viktig at barnet blir hørt her, men vi er ikke sikre på hvorfor hun ønsker å spise svinekjøtt. Er det en protest mot moren eller et ønske om å bli mer norsk? Her hadde det vært på plass å få hjelp av en med samme etniske/religiøse bakgrunn for å finne ut hva som er grunnen og om den er gjennomtenkt. Jeg tenker at det er viktig å lytte til og ta hensyn til barnets ønsker nå, men også å være oppmerksom på de konsekvenser en handling i dag kan ha for henne i fremtiden.

Morens og jentas ulike holdninger settes også her inn i en kontekst av personlig og kulturell identitet. Barnevernsarbeideren er bekymret for at jenta ikke er i stand til å overskue mer langsiktige konsekvenser av sitt ønske om å være norsk, her symbolisert gjennom å spise svin. Barnevernet frykter at jenta kan komme til å angre når hun blir eldre dersom hun tar avstand fra en gitt kulturell identitet, og barnevernsarbeiderne synes å oppfatte det å kommunisere norskhet ved å spise svinekjøtt som et ugjenkallelig valg.

Måten barnevernsarbeiderne forholdt seg i disse to kasusene viser hvordan barns komplekse situasjon på et praktisk handlingsplan, i en viss forstand kan reduseres til å handle om hvorvidt barna under opphold på barnevernsinstitusjon skal tillates å ta valg som kan stride mot foreldrenes kulturelle normer og verdier. I kasusene representerer svin et fenomen som symboliserer samtidige motstridende ønsker og konfliktfylte relasjoner. Barns behov for å «være lik», kulturell og personlig identitet, opposisjon mot foreldre og understøttelse av foreldreautoritet er forhold som gjøres til spørsmål om hvorvidt en skal la barn få

spise svin eller ikke. Til tross for at barnevernsarbeidere beskriver kompleksiteten ved situasjonen underkommuniseres denne i praktisk handling ved at andre forhold i liten grad gis oppmerksomhet (slik det er beskrevet i kasusene), for eksempel atferdsproblemer eller forhold knyttet til migrasjon og tilpasning til et nytt samfunn.

Kulturelle uttrykk og symbolsk mening

I kasusene gis svinekjøttet en relativt stor betydning. Men hva symboliserer dette, og hvorfor gis det en slik sentral posisjon? I islam (men også i andre religioner som jødedom og noen kristne grupper) symboliserer svin urenhet og tillegges en religiøs mening. Det kommuniseres hvorvidt noen er rett-troende, avhengig av om en rører eller ikke rører svin. Også personer som ikke praktiserer islam, men som har tilhørighet til en familie eller et samfunn som er preget av islamske verdier og tradisjoner, avstår ofte fra å spise svin. Svin gis en tradisjonell, kulturell mening og det tas for gitt at det er noe en ikke spiser, uten bevisst å reflektere nærmere over det. Svin forstås ikke som spiselig og inngår ikke i kategorien mat (Eriksen og Sajjad 2011). For andre kan det å spise svinekjøtt være et bevisst valg og en måte å kommunisere avstand til religiøse eller kulturelle tradisjoner, eller det kan være et forsøk på å tilpasse seg en ikke-muslimsk majoritetsbefolkning. Hvorvidt en spiser, eller ikke spiser svin handler på mange måter om noe annet enn om hva en faktisk putter i munnen. Slik representerer handlingen noe mer enn selve kjøttet og gis en utvidet, og ofte implisitt, symbolsk mening. Dette gjelder både for personer som har en eller annen tilknytning til islam og som i våre kasus for barnevernsarbeidere. Svinekjøtt kan betegnes som et *multivokalt symbol*. Multivokale symboler kjennetegnes ved at de tillegges en rekke meninger, og de kan bære forskjellig, og noen ganger motstridende mening (Turner 1974). I vårt kasus symboliserer svinekjøtt blant annet «norskhet», religiøs og kulturell identitet og tilhørighet. Vi vil nå diskutere nærmere hvordan barn, foreldre

og barnevernsarbeidere kan tillegge et konkret fenomen ulik mening.

Barnevernsarbeiderne fortolker barnas ønske om å spise svinekjøtt som uttrykk for et ønske om å være som andre barn på institusjonen og å ikke skille seg ut, og kan slik representere en allmenn fortolkning av barns atferd. De fortolker det imidlertid videre, som en måte for barna å «bli norske» på og som en strategi for å kunne integreres i et jevnalderfellesskap i majoritetssamfunnet (jf. Skytte 2008; Ålund 1994). Barnas ønsker oppfattes også som en protest og opposisjon mot mødrene og mot hva de representerer kulturelt og religiøst. Å ville spise svinekjøtt fortolkes altså som en identitetsmarkør og som en komponent i barnas identitetsbygging. Også dette kan ses som et alminnelig ledd i barns utvikling. Konflikten barna står i, mellom eget ønske og mødrenes krav, blir i barnevernsarbeidernes fortellinger en konkretisering av barnas posisjon slik de ofte kategoriseres som «mellom to kulturer» (jf. innledningen). Dersom det å spise svinekjøtt symboliserer norskhet, mens ikke å spise det symboliserer kulturell (og religiøs?) annerledeshet, kan barna bli oppfattet som eller oppfatte seg selv som norske eller somaliske avhengig av om de spiser svin eller ikke? Avhengig av perspektiv kan barns forhold til svinekjøtt assosieres med frihet til å velge hvem de skal eller ikke skal være, til identitet, religiøs og kulturell tilhørighet.⁴ Kan for eksempel det å nekte barna å spise svin være en måte å nekte dem å ikke skille seg ut? Vil det å nekte barna å ta sitt eget valg i slike situasjoner kunne få konsekvenser for deres identitetsutvikling?

Mødrenes krav om at barna ikke skal spise svinekjøtt settes i barnevernsarbeidernes fortolkning inn i en kulturell kontekst relatert til opprinnelseslandet. Å nekte barna å spise svinekjøtt, fortolkes som mødrenes forsøk på å videreføre egne tradisjonelle religiøse og kulturelle verdier og tilhørighet. Videre fortolkes det som mødrenes forsøk på å beskytte dem mot verdier de vurderer som negative i majoritetssamfunnet. Foreldre flest ønsker å oppdra sine barn i henhold til

egne verdier og tradisjoner og at barna skal identifisere seg med dem og deres verdigrunnlag. Fra muslimske minoritetsforeldres perspektiv kan et ønske om at barna ikke skal spise svin være uttrykk for at de vil at barna skal oppdras i henhold til gitte kulturelle og religiøse tradisjoner og tilhørighet, og handler også her om identitet. At barna spiser svinekjøtt kan i et slikt perspektiv for dem symbolisere tap av opprinnelseskultur og identitet og en tilslutning til «det norske».

Kasusene illustrerer hvordan det kan oppstå et dilemma for barnevernsarbeidere når de skal håndtere situasjoner der barn og foreldre ikke vil det samme, – et dilemma mellom lojalitet til barnas og foreldrenes ønsker og verdier. I det andre kasuset uttrykkes dette eksplisitt:

Barnevernsarbeidere ser det som problematisk for foreldre å samarbeide med barnevernet når de vet at barna ikke lever slik de (foreldrene) ønsker det.

Å la barn ta sine egne valg, kan være en måte å vise respekt for og støtte barnas verdimesige valg og identitetsutvikling. Det å ikke la barn ta sine egne valg fordi foreldre vil noe annet, kan fra barnevernsarbeidernes side være et forsøk på å kommunisere lojalitet, respekt og anerkjennelse til foreldrenes verdier og kulturelle tilhørighet. Å vise toleranse for og å slutte opp om foreldrenes krav kan også være et forsøk på å bygge allianse og å underbygge deres foreldreautoritet.

Religiøse dimensjoner og tabu ved et fenomen som svin kan være en kompliserende faktor som kan forsterke betydningen det tillegges og konsekvensene av denne. Frykt for å bli oppfattet som religiøst insensitiv eller diskriminerende kan virke forsterkende på handling og kan forhindre at barnevernsarbeidere går inn i en dialog hvor de undersøker mer konkret betydningen av hva de ulike partene tillegger det å spise eller ikke å spise svin. En redsel for å oppfattes som, eller å bli beskyldt for å være diskriminerende kan påvirke at barnevernsarbeidere støtter foreldres forbud mot, og ikke barnas ønske om å

spise svin. Alle barn har i utgangspunktet rett til å uttale seg i livssynsspørsmål. Barn skal høres fra de er syv år gamle og har rett til å ta selvstendige livssynsvalg fra de er femten år gamle. Barns mening skal ifølge Barnekonvensjonen og norsk lovverk tillegges vekt i henhold til barnets alder og modenhet. Barn ses som rettssubjekter med egne rettigheter (Köhler-Olsen 2012). Dess eldre barnet er desto mer vekt legges det på barnets mening før avgjørelser tas.

Endimensjonal fortolkning

I det foregående har vi diskutert kulturalisering med utgangspunkt i et kulturelt og religiøst ladet fenomen, og hvordan kulturell mening blir overordna andre momenter. Vi vil nå presentere og diskutere et kasus som illustrerer kulturalisering med utgangspunkt i forhold som i seg selv ikke umiddelbart gir assosiasjoner til religiøse eller kulturelle verdier, men som likevel fortolkes kulturelt i barnevernet.

Kasuset handler om en 17 år gammel enslig mindreårig jente som bodde i et asylmottak og skulle bosettes i en kommune.⁵ Jentas behov for omsorg var kartlagt i mottaket, og det var vurdert at hun hadde behov for voksenkontakt, trygghet, faste rammer og veiledning i en ny bosituasjon. Det ble sendt en henstilling til barnevernet om forsterket hybel for jenta (et tiltak for ungdom som er i stand til å bo selvstendig, men med tilbud om sosial kontakt og støtte). Barnevernsarbeideren i mottaket skriver følgende om jenta og ansvarlig saksbehandlers vurdering av plasseringsalternativet:

Jenta er beskrevet som godt fungerende og uten særlige atferdsproblemer. Hun liker å kunne bestemme over seg selv, og kan bli verbal om hun ikke får viljen sin. Hun er motivert for skole og å bli kjent med det norske samfunnet, og hun er glad i matlaging og dans. Det ble funnet en veldig engasjert familie, som hadde stor plass og som matchet hennes behov og interesser. Familien besto av mor og en voksen datter på 19 år som bodde

hjemme. Hybelen bestod av en stor stue, med egen inngang og kjøkken. Bad og vaskerom måtte deles med husvertene. I drøftingsmøte med barnevernet uttalte saksbehandleren at: «Almaz kan ikke bo hos denne familien. Hun er fra Somalia, og jenter fra Somalia kan ikke dele bad med andre». Denne uttalelsen ble et problem siden det er saksbehandler og barnevernet som til syvende og sist fatter vedtak om plassering. Saksbehandler avfeide alle spørsmål med at: «sånn er det bare med somaliske jenter».

I kasuset kommer det ikke fram om jenta fikk uttale seg om hvor hun ville bo, og heller ikke om hun kunne møte de aktuelle omsorgspersonene og ha innflytelse på avgjørelsen om plassering. Det er derfor uklart om barnevernet visste noe om hennes holdning til dette. Det synes som om avgjørelsen ble tatt på bakgrunn av en ubegrunnet antakelse om at jenta, gitt sin etniske opprinnelse, ikke kunne dele bad med andre. Saksbehandlerens stereotype forestilling om hva som er kulturelt akseptabelt for jenter fra Somalia, førte i dette tilfellet til at hun ikke ble gitt mulighet til selv å ta stilling til å bo i en hybel som ellers ble vurdert som tilpasset hennes behov. Saksbehandlerens vektlegging av én konkret faktor – at det ikke var et eget bad tilknyttet hybelen – gjør et plasseringsalternativ uaktuelt gjennom en kobling av kulturell bakgrunn og kjønn. Fravær av et eget bad blir altså tillagt en kulturell betydning og blir utslagsgivende for barnevernets avgjørelse. Uten at dette settes ord på kan det spekuleres i om betydningen barnevernet tillegger det å måtte ha et eget bad kan være knyttet til forestillinger om ære og skam. Det tas muligens for gitt at dette er kulturelle verdier som er av betydning for jenta, tatt i betraktning hennes kulturelle bakgrunn slik det uttrykkes: «jenter fra Somalia kan ikke dele bad». Dette fortolkes av saksbehandler som så absolutt at det ikke kan forhandles om. En konsekvens blir at barnevernet ikke undersøker nærmere hva jenta tenker

om situasjonen og hvilke verdier som er viktige for henne.

I dette kasuset synliggjøres eksplisitt hvordan en kategorisk fortolkning kan gi konkrete konsekvenser i praktisk handling. På samme måte som i de to foregående kasusene gjør betydningen av en kulturell fortolkning at barnevernet ikke går nærmere inn i og reflekterer over den foreliggende problematikken, men velger bort kompleksiteten når de skal handle. I dette siste kasuset skygger saksbehandlers fortolkning av kultur, og meningen hun tillegger denne, for jentas behov og potensielle ønsker.

Konsekvenser av kulturalisering

Tilstedeværelse av ulike kulturelle verdier og referanserammer er noe både barna, foreldrene og barnevernsarbeiderne i kasusene forholder seg aktivt til og tillegger betydning. I den klassiske teksten *Migration and family conflict* (1979) hevder Carlos Sluzki at behandlere som ikke kjenner en minoritetsetnisk families opprinnelseskultur står i fare for å gjøre to typer feilslutninger: Den ene er at særtrekk ved familien oppfattes og behandles som kulturelle og ikke som noe spesielt ved en konkret familie. Den andre er at gitte kulturelle normer og verdier oppfattes og tilskrives som særtrekk ved familien og ikke som aspekter ved deres kulturelle identitet. I begge disse tilfellene erkjenner ikke behandlerne at kultur er dynamisk og kun ett aspekt i kompleksiteten ved menneskers liv. I det første tilfellet kan en risikere å ikke oppfatte problemene, mens en i det andre risikerer å behandle kulturelle særtrekk som problemer som skal løses. Dette er ulike uttrykk for kulturalisering.

Et vesentlig aspekt med kulturalisering er at en statisk og homogeniserende kulturforståelse legges til grunn (Keskinen 2011) og at komplekse situasjoner eller fenomener gis en essensialisert, stereotypisk representasjon (Hulme 1986 i Hall 1992), slik svin og fravær av et baderom fungerer i våre kasus. Kulturalisering kan hjelpe en til å begrepsfeste og kommunisere i en gitt situasjon eller et problem (Rugkåsa 2012). Pro-

blematiske forhold konkretiseres og avgrenses og oppleves derved som lettere å håndtere. Kulturalisering er, som vi har vist gjennom vår empiriske analyse, en endimensjonal, reduksjonistisk forklaringsmodell som kan medføre at en ikke utvider perspektivet eller undersøker en situasjon bredt og kontekstuel (Hamburger 2001). Gjennom et ensidig fokus på et fenomen reduseres kompleksitet og oppmerksomheten kan dreies bort fra forhold som kan være av mer vesentlig betydning. Ved for eksempel først og fremst å fokusere på hvorvidt barnet skal spise svin eller ikke, kan fokus dreies bort fra forhold som foreldres bekymring for barna sine, eller sorg for at de er fratatt omsorgen og at den er overlatt til noen med en annen kulturell og religiøs identitet.

Gitt at barns ønsker om å spise svin er et uttrykk for opposisjon mot foreldregenerasjonen og dennes verdigrunnlag og et ledd i egen identitetsutvikling, kan en kulturalisering av svinekjøttets mening bidra til å tildekke hva barna forsøker å kommunisere. Barnevernsarbeiderne risikerer å ikke se, eller anerkjenne barnas opposisjon fordi den uttrykkes på en annen og mindre gjenkjennelig måte enn de er vant til i møte med ungdom flest. Hvordan ville en tilsvarende opposisjon blitt håndtert dersom en majoritetsungdom som ledd i sin identitetssøking kommuniserte avstand fra foreldrene og deres verdigrunnlag, for eksempel ved å nekte å la seg konfirmere, eller ved å drikke alkohol? Ville barnevernsarbeidere forsøke å få ungdommen til å opptre i henhold til foreldrenes ønsker, eller ville de støtte ungdommen i sin utviklingsprosess? Kunne en åpne og mer utforskende tilnærming, der barnevernsarbeidere forsøker å komme i dialog for å få fatt i barnas intensjon med for eksempel å ville spise svinekjøtt være mer konstruktiv, og eventuelt gi barn mulighet for å finne alternative måter å uttrykke identitet, tilhørighet eller motstand på?

At kulturalisering oppstår og påvirker barnevernsarbeideres fortolkning og handling og bidrar til å underkommunisere kompleksitet, kan ses i sammenheng med barnevernets mandat og praktiske hverdag. Barnevernsarbeidere

må handle konkret og raskt, ofte i konfliktfylte situasjoner og med begrenset tid og ressurser. Til tross for en nyansert forståelse av komplekse situasjoner, som vi også ser i våre kasus, kan kulturalisering oppstå som en praktisk konsekvens i konkret handling. Det at noe defineres som kulturelt kan gjøre at en ikke går i dialog og undersøker hva dette kan ses i sammenheng med eller være uttrykk for. Dette er eksempel på kategorisk forenkling som kan føre til pragmatisk handling (Lipsky 1980), og som kan forklare hvordan kulturalisering oppstår.

Annengjøring og minoriteters kulturalisering

I samhandling mellom minoritetsetniske familier og barnevernet er det barnevernet som har størst makt, både til å definere hva som er problemet og hva som skal til for å løse det. Barnevernet representerer majoritetssamfunnet hvor majoritetens verdier og normer er grunnlaget for hva som defineres som normalt. Slik er det majoritetens kulturelle normativitet som blir dominerende i barnevernets arbeid med og vurdering av minoritetsforeldre (Hennum 2011; Rugkåsa 2008). I situasjoner hvor samhandlingen er konfliktfri tenderer en gjerne til å understreke likheter framfor forskjeller. Men dersom det oppstår konflikter flyttes ofte oppmerksomheten til forskjeller og til separate, ofte gjensidig utelukkende identiteter hvor kulturelle forskjeller polariseres (Hamburger 2001; Vike og Eide 2009; Ålund 1994). Det er nettopp dette som skjer i våre kasus. Når det gjelder for eksempel å spise svin, forholder både barnevernsarbeidere, mødre og barna seg til dette som en forskjell som inkluderer eller ekskluderer fra henholdsvis et majoritets- og/eller et minoritetsfelleskap. Kulturer blir ofte beskrevet som avgrensede, distinkte og i opposisjon til hverandre, og det konstrueres en hierarkisk forskjellighet mellom ulike kulturer (Keskinen 2011). Dette kan ses i sammenheng med det Hulme (1986 i Hall 1992) kaller stereotypisk dualisme: Ulike karakteristikk gis en essensialiserende framstilling som representerer et gitt fenomen. Denne stereotypien splittes i to, en

«good» og en «bad» halvdel, i «vi» og «de andre», hvor «de andre» er det «vi» ikke er – dens speilbilde. Ved dikotomisering av kulturelle forskjeller konstrueres «de andre» som avvikende i kontrast til et «vi» som normalt. «De andre» identifiseres og kategoriseres som forskjellig fra samfunnets kulturelle majoritet, fra «de normale». Dette fremmer annengjøring. Som en konsekvens blir det enklere å kultur-, eller egenskapsforklare. Det er dette som skjer når saksbehandleren i det tredje kasuset på bakgrunn av jentas etnisitet og kjønn tillegger henne noen gitte verdier. Verdier eller praksiser som framstår som forskjellig fra majoritetens kan i slike situasjoner gjøre at individer oppfattes og behandles som representanter for en kategori snarere enn som selvstendige individer, slik jenta i kasuset får status som «en somalisk jente» og ikke som en person med individuelle ønsker og behov. Dette er et uttrykk for kulturalisering. Mens minoritetsborgere kulturaliseres og behandles som spesielle eller annerledes, avkulturaliseres, eller universaliseres gjerne majoritetsborgere (Gressgård 2007; Rugkåsa 2012). Majoritetens tatt-for-gittheter, dens verdier, normer og normalitetsforståelse ligger til grunn for barnevernets måte å forstå og deretter handle.

Flere minoritetsetniske foreldre og organisasjoner har de siste årene tatt til orde for at barnevernet ikke forstår eller tar hensyn til deres kultur og oppdragsstrategier og derfor fatter beslutninger på feilaktig grunnlag (se blant annet Aftenposten 23.10 og 24.10.2012; Handulle 2013; Norsk Innvanderforum 2013; Skivenes 2015). Kulturelle særtrekk eller andre måter å leve på blir gitt som forklaring. For å illustrere dette nevnte talspersoner som eksempler at det for noen er vanlig å sove på matter på gulvet i stedet for i seng, at foreldre og barn deler seng, eller at det er vanlig å spise med fingrene og ikke med kniv og gaffel, men at barnevernet ikke hadde kunnskap om dette og så det som uttrykk for mangelfull omsorg. Minoritetsforeldre henviser til forskjellige kulturelle praksiser og barnevernets mangelfulle kulturkompetanse som forklara-

ring på barnevernets feilvurdering og minoriteters manglede tillitt til barnevernet.

Minoritetsforeldres kulturalisering, slik vi også ser i kasuset om svinekjøtt, kan være et utslag av det Larsen (2011:154) kaller «culturalizing back». Foreldres kulturalisering kan bli en respons på barnevernsarbeideres kulturalisering av dem. Dette kan være foreldres forsøk på å møte og å etablere en beskyttende avstand til andres påtrengende kategorisering og stigmatisering (Juhila 2004). Dessuten er kulturforklaringer, som tidligere nevnt, legitimt i det norske majoritetssamfunnet og en måte å kommunisere på. Kulturalisering kan også være en måte å beskytte seg selv på. Å referere til kulturelle elementer i en konfliktsituasjon kan være et forsøk på å forstå, forklare og konstruere hva som skjer i komplekse sosiale situasjoner (Anis 2005; Eide, Rugkåsa og Ylvisaker, til vurdering). Det å kulturalisere kan være en måte å skape personlig integritet, både på et retorisk og emosjonelt plan. I vår empiri kan mødrenes krav om at barna ikke skal spise svin være forsøk på å beskytte og opprettholde kulturell og religiøs identitet, og en måte å legitimere dette ved å henvise til kultur og religion framfor egen posisjon som mor. En kulturalisering av egen praksis kan være en eksternalisering eller nøytralisering av personlige egenskaper, forhold eller problemer (Hamburger 2001). At noe defineres som kulturelt og ikke som personlige kan gjøre det naturlig og enklere håndterbart, blant annet ved å gi legitimitet til og eventuelt frata en ansvar for og konsekvenser av egen handling.

Konklusjon

I Norge er det, som denne studien også antyder, en tendens til å fortolke og forklare sosiale problemer med utgangspunkt i en essensialisert forståelse av kultur, og kultur forstått som noe «de andre» har. Dette gjelder særlig der hvor minoriteter ikke opptrer i henhold til majoritetens idealer for normalitet, slik denne defineres med utgangspunkt i norske middelklasserverdier (Hennum 2011; Vagli 2009). I en slik kontekst kan kulturalisering oppfattes som en naturlig, men

ikke bevisst prosess. Kulturalisering kan bidra til orden og oversiktighet slik at komplekse saker kan framstå som mer forståelige og praktisk håndterbare. Kulturalisering kan videre bidra til å skape avstand, til å forsterke stereotypier og annengjøring og kan føre til nye former for diskriminering eller rasisme (Jönsson 2013; Ålund 2004; Ålund og Schierup 1991:71). Potensielt kan kulturalisering dessuten gjøre at en ikke ser problemskapende forhold på strukturelt eller institusjonelt nivå, noe vi blant annet ser i vårt materiale ved at situasjoner der fattigdom, rus eller psykiatri, framtrer som sentrale elementer ble håndtert som om de skyldtes kulturelle forhold (jf. Ylvisaker, Eide og Rugkåsa, i revisjon).

Et spørsmål er hvordan kulturalisering kan håndteres annerledes. Frykt for å kulturalisere kan føre til motsatte tendens, til at vi avkulturaliserer og nærmer oss en situasjon eller et problem uten å ta hensyn til kulturelle forhold. Slik erstattes én endimensjonal tilnærming med en annen (Bredal 2009:43), og en konsekvens blir at en ikke ser eller tar hensyn til alle aspekter som er vesentlige i menneskers liv. Å overse kulturelle aspekter vil kunne redusere det komplekse samspillet mellom sosial struktur og kultur (Ålund 2004).

Barnevernsarbeideres refleksjoner omkring arbeidet sitt, slik vårt empiriske materiale illustrerer, er viktige bidrag i å utvikle kunnskap om hvordan barnevernet kan møte de mange utfordringene i dette feltet. Deres refleksjoner gir et grunnlag for å belyse problemstillinger knyttet til selve møtet mellom barnevernet og minoritetsetniske familier og til den kulturelle, sosiale og politiske diskursen barnevernsarbeid utføres innenfor. I sosialt arbeid kreves en refleksiv posisjon når det gjelder å undersøke hvilke forhold og relasjoner som skaper og virker inn på folks liv. Dette må inkludere kunnskap om komplekse makt-dynamikker og kritiske analyser av hva som former barnevernets praksis. Å unngå å kulturalisere sosiale problemer kan her være et viktig skritt. Gjennom en kontekstuell tilnærming hvor det kulturelle er én av flere dimensjo-

ner som spiller inn i den enkeltes liv og hverdag, kan barnevernet få en mer nyansert forståelse for det enkelte barn og dets familie, og likeledes for vurderinger av omsorgssituasjon og nødvendige tiltak.

Takk

Naushad Ali Qureshi deltok aktivt i etableringen av videreutdanningen Barnevern i et minoritetsperspektiv. Han var også med i forskningsprosjektet. Naushad døde høsten 2012. Hans analytiske blikk og teoretiske innspill har vært av stor betydning både for videreutdanningen og den videre utvikling av arbeidet vårt. Vi dedikerer denne og de øvrige artiklene basert på prosjektet til Naushads minne.

Noter

- 1 Takk til Barne- likestilling og inkluderingsdepartementet som har bevilget midler til forskningsprosjektet hvor denne artikkelen inngår.
- 2 Barne- likestillings og inkluderingsdepartementet (BLD) har, som ledd i arbeidet med kompetanseheving i barnevernet, siden 2008 finansiert denne videreutdanningen (Meld.St. 6 (2012–2013):79). Bakgrunnen for at departementet tok initiativ til utdanningen var NIBR- rapporten 2007:10 *Flerkulturelt barnevern – En kunnskapsoversikt* (Holm-Hansen, Haaland og Myrvold 2007).
- 3 Oppgaven som var utgangspunkt for konstruksjon av kasusene lyder som følger: «Konstruer et kasus med utgangspunkt i en konkret sak fra din arbeidsplass. Hvilken tematikk og problemstillinger synliggjøres i dette kasuset? Drøft aktuelle problemstillinger i et minoritetsmajoritetsperspektiv. Knytt drøftingen til aktuell pensumlitteratur.» I oppgaveteksten ligger det føringer, både ved at minoritetsmajoritetsrelasjonen skal være et element og at den skal være mulig å drøfte gjennom noen teoretiske perspektiver slik de gjengis i pensum. Dette kan selvsagt ha påvirket både hvilke saker barnevernsarbeiderne valgte og hvordan de skrev om dem.

- 4 En parallell til dette kan være hvordan hodeplagget hijab tillegges ulik symbolsk mening. Mens noe knytter hijaben til renhet og religiøs fromhet, ser andre den som uttrykk for undertrykkelse og politisk islam. Hijaben kan gis politisk mening og symbolisere kulturell autentisitet og motstand mot vestlig dominans (Anderson mfl. 2012). Hijab kan bæres som en identitetsmarkering og som uttrykk for personlig og kollektiv identitet og tilhørighet til islamsk tradisjon. For noen er hijab en tradisjonell praksis de ikke reflekterer så mye over. For andre kan den handle like mye om mote og om å ta seg godt ut som om religion eller politikk (Jacobsen 2011; Ruby 2006; Sandikçi og Ger 2005).
- 5 Ved ankomst til landet plasseres enslige mindreårige asylsøkere under 15 år i egne omsorgssentre, mens mindreårige over 15 år blir plassert i asylmottak. Dersom de mindreårige får opphold i Norge blir de etter hvert bosatt i kommuner rundt om i landet. For nærmere om dette, se Eide (2012).

Litteratur

- Aftenposten 23.10. 2012, 24.10. 2012 og 25.7.2013.
- Anderson, M., C.M. Jacobsen, J. Rogstad og V. Vestel (2012) *Kritiske hendelser – nye stemmer. Politisk engasjement og transnasjonal orientering i det nye Norge*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Anis, M. (2005) Talking about culture in social work encounters: Immigrant families and child welfare in Finland, *European Journal of Social Work*, 8(1):3–19.
- Bredal, A. (2009) Barnevernet og minoritetsjentes opprør. Mellom det generelle og det spesielle, i K. Eide, M. Rugkåsa, N. Qureshi og H. Vike (red.) *Over profesjonelle barrierer – et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K., M. Rugkåsa og S. Ylvisaker (til vurdering) *Omsorg for andre(s) barn. Barnevern, profesjon og minoritet*.
- Eide, K. (red.) (2012) *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, T.H. og T.S. Sajjad (2011) *Kulturforskjeller i praksis*, Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Gressgård, R. (2007) «Det beste fra to kulturer»: Frihet og fellesskap, i Ø. Fuglerud og T.H. Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Hall, S. (1992) The west and the rest: discourse and power, i S. Hall og B. Gieben (red.) *Formations of Modernity*, Cambridge, UK: Polity Press.
- Hamburger, F. (2001) The social pedagogical model in the multicultural society of Germany, i L. Dominielli og H. Soydan (red.) *Beyond Racial Divides*, Aldershot og Bruffington: Ashgate.
- Handulle, A. (2013) «Du vet de tenker jeg bare er en stor afrikansk mann, ikke pappa», masteroppgave, Stavanger: Universitetet i Stavanger, Institutt for sosialfag.
- Hennum, N. (2011) Barnevernssamtaler som integreringsverktøy, B.P. Bø (red.) *Multikulturell teori og flerkulturelle praksiser*, Oslo: Abstrakt forlag.
- Holm-Hansen, J., T. Haaland og T. Myrvold (2007) *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*, NIBR-rapport 2007:10, Oslo: NIBR.
- Jacobsen, C.M. (2011) *Islamic traditions and muslim youth in Norway*, Leiden–Boston: Brill.
- Johnson, J.L., J.L. Bouttorff, A.J. Browne, S. Grewal, B.A. Hilson og H. Clarke (2004) Othering and being othered in the context of health care services, *Health Communication* 16(2):253–271.
- Juhila, K. (2004) Talking back to stigmatized identities: negotiation of culturally dominant categorizations in interviews with shelter residents, *Qualitative Social Work* 3:259–275.
- Julkunen, I. og P.L. Rauhala (2013) Otherness, social welfare and social work – a Nordic perspective, *Nordic Social Work Research* 3(2):105–119.
- Jönsson, J.H. (2013) Social work beyond cultural otherisation, *Nordic Social Work Research* 3(2):159–167.
- Keskinen, S. (2011) «Troublesome differences – dealing with gendered violence, ethnicity, and «race» in the Finnish welfare state», i *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 12(2):153–172.
- Kriz, K. og M. Skivenes (2010) «Knowing our society» and «fighting against prejudices»: how child welfare workers in Norway and England perceive the challenges of minority parents», *British Journal of Social Work*. 40:2634–2651.
- Kriz, K. og M. Skivenes (2012) «Challenged for marginalized minority parents in different welfare systems: Child welfare workers' perspectives», *International Social Work*. Online First Oct 17, 2012.
- Kronenfeld, D. (1996) *Plastic glasses and church fathers: semantic extensions from the ethnoscience tradition*, New York: Oxford University Press.
- Köhler-Olsen, J.F. (2012) *Barns rett til selvbestemmelse i forhold til religiøse normer*, doktoravhandling, Universitetet i Oslo: Det juridiske fakultet, Institutt for offentlig rett.
- Larsen, B.R. (2011) Drawing back the curtains. The role of domestic space in the social inclusion and exclusion of refugees in rural Denmark, *Social Analysis* 55(2):142–158.
- Lipsky, M. (1980) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*, New York: Russell Sage Foundation.
- Meld.St. 6 (2012–2013) *En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap*, Oslo: Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet.
- Norsk Innvanderforum (2013) *Flerkulturelt barnevern? Hvordan fremme dialog mellom barnevernet og etniske minoriteter*, Oslo: Norsk Innvanderforum.
- Paulsen, V., K. Thorshaug og B. Berg (2014) *Møter mellom innvandrere og barnevernet. Kunnskapsstatus*, Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Ruby, T.F. (2006) Listening to the voices of hijab, *Women's Studies International Forum* 29(2006):54–66.
- Rugkåsa, M. (2008) Majoriteten som premissleverandør i «flerkulturelt» arbeid, i A.M. Otterstad (red.) *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – Fra utsikt til innsikt*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, M. (2012) *Likhetens dilemma. Om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rugkåsa, M. og A.B. Dagestad (1998) *Prosjekt med innvanderfamilier. Akuttarbeid i en krisesituasjon*, Oslo: Barnevernvakten, Barne- og familieetaten.
- Rugkåsa, M., K. Eide og S. Ylvisaker (2015 til trykk) Barnevernsarbeideres møte med barn og familier

- med minoritetsbakgrunn. *Tidsskriftet Norges Barnevern* 2/2015. Oslo:Universitetsforlaget
- Salole, L. (2013) *Krysskulturelle barn og unge. Om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*, Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sandikçi, Ö. og G. Ger (2005) Aesthetics, ethics and politics of the turkish headscarf, i S. Küchler og D. Miller (red.) *Clothing as material culture*, Oxford: Berg.
- Skivenes, M. (2015) How the Norwegian child welfare system approaches migrant children, i M. Skivenes, R. Barn, K. Kriz og T. Pösö (red.) *Child welfare systems and migrant children*, Oxford: Oxford University Press.
- Skytte, M. (2008) *Sosialt arbeid med etniske minoritetsfamilier*, Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sluzki, C. (1979) Migration and family conflict, *Family Process*, 18(4):379–390.
- Turner, V. (1974) *Dramas, fields and metaphors. Symbolic action in human society*, Ithaca: Cornell University Press.
- Vagli, Å. (2009) *Behind closed doors. Exploring the institutional logic of child protection work*, avhandling for graden doctor philos, Universitetet i Bergen.
- Vike, H og K. Eide (2009) Kulturalanalyse, minoritetsperspektiv og psykososialt arbeid, i K. Eide, M. Rugkåsa, N. Qureshi og H. Vike (red.) *Over profesjonelle barrierer – et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ylvisaker, S. Eide, K. og Rugkåsa, M. (i revisjon) *Social work – an arena for identity-work. How social workers take part in constructing identities*.
- Østby, L. (2008) Rasisme eller kultur? Perspektiver i utdanningen av sosialarbeidere i Norge, *Fontene forskning* 1(1):49–62.
- Ålund, A. (1994) On «tradition» in modern cultural studies, i J. Rex og B. Drury (red.) *Ethnic mobilisation in a multi-cultural Europe*, Aldershot: Avebury.
- Ålund, A. (2004) Sociala problem i kulturell förklädning, i A. Meuwisse og H. Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Ålund, A. og C.-U. Schierup (1991) Paradoxes of multiculturalism. essays on Swedish society, Aldershot: Avebury.